

Josip Turković u svom ateljeu

Martin MIHALDINEC

PODRAVSKA ZEMLJA KAO INSPIRACIJA

Uz 30. obljetnicu smrti slikara Josipa Turkovića

*“Ve se pita vsa družina
zakaj si tišel naš Jožina!?”
Pajo Kanižaj, 1982.*

Nema više Jožine, našeg Jožine slikara, sakupljača starina, ilustratora knjiga i slikovnica, etnologa, učitelja, pasioniranog filateliste, veseljaka i pajdaša. Preminuo je i zauvijek nas ostavio 12. svibnja 1982. godine u zagrebačkoj bolnici Rebro.

Živio je dosta kratko, 46 godina, a život mu je bio dinamičan, pun strasti, doživljaja, iznenađenja, radosti i podučavanja. Pravi život umjetnika.

Rodio se 4. travnja 1936. godine u Đurđevcu, na Peskima, krvavim peskima, među seoskim proletarijatom, iako njegova obitelj spada u srednje imućne obrtničke obitelji. Otac mu je bio bačvar. Najmlađi je od četvero braće, dva brata i sestra bili su kao i on, prosvjetni radnici.

Djetinjstvo je provodio u igri, kao i sva djeca u okruženju bez skupih “kupovnih” igračkaka. Djeca su sama izrađivala igračke i prisličila ih nečemu skupom i nedostupnom. Uz to, bilo je to vrijeme rata koji se svojom svirepošću i brutalnošću miješao u dječje igre.

Već u ranom djetinjstvu Joža je pokazivao interes za slikanje. Jesu li to bile samo nevine dječje igre ili su se već tada javljali navještaji budućeg slikara.

Osnovnu školu završio je u Đurđevcu i kratko vrijeme pohađa gimnaziju u Koprivnici, da bi iza toga školovanje nastavio u Učiteljskoj školi u Križevcima. Na školskim praznicima vraća se u roditeljski dom u Đurđevcu, gdje se otac još nadao da će Joža nastaviti bačvarski zanat. Međutim Joža je pokazivao interes za druge stvari, a posebno za slikarstvo. Na proljetnoj izložbi 1954. godine u Učiteljskoj školi prvi puta izlaže s Josipom Generalićem i Ivanom Friščićem. Član je kulturno-umjetničkog društva “Vladimir Nazor” kojeg vodi prof. Valentin Puževski.

Godine 1955. završava Učiteljsku školu i kratko vrijeme radi u Osnovnoj školi u Legradu. Radi odlaska na odsluženje vojnog roka prekida radni odnos. U vojsci se ponovo budi zanimanje za likovnu djelatnost. Po odsluženju vojnog roka zapošljava se u školi u Virju. A Virje je pravo gnijezdo i ishodište kulture. Tu je u ilirsko doba živio Ferdo Rusan, pjesnik i glazbenik, književnik Đuro Sudeta, slikar Franjo Viktor Šignjar, akademik Franjo Fancev i muzikolog Ivan Široki.

Bogata slikarska ostavština u Galeriji Josipa Turkovića

Turković se vrlo brzo uklapa u novu sredinu. Sklon društvu i zabavi, osim pedagoškog rada u školi, angažirao se u pjevačkom društvu “Ferdo Rusan”, kao zborovođa, glazbenik i folklorista.

Iz Virja 1960. godine odlazi u Zagreb, na studij likovne umjetnosti na Visokoj pedagoškoj školi pod mentorstvom prof. Mladena Veže i prof. dr. Pavla Gregorića.

Po završetku školovanja 1967. godine vraća se u Virje, gdje radi kao nastavnik likovnog odgoja. Uzgred slika i sakuplja etnografsko blago “podravsko rukotvorje” koje je izvrgnuto propadanju i zaboravu zbog prodora industrijske robe.

Godine 1962. ženi se mještankom Ivančicom Bušić, koja mu je rodila troje djece i bila vjerni čuvar obiteljskog ognjišta sve do njegove smrti.

Kao likovni pedagog u školi postiže značajne uspjehe s nastupima svojih učenika u klubu omladine “Mladost” u Zagrebu 1965. godine. Te iste godine predstavlja se zagrebačkoj publici vlastitim radovima na skupnoj izložbi s mladim slikarima Tomislavom Hruškvcem, Zorislavom Drempotićem, Nikolom Koydlom i Z. Šimunićem.

Pozitivne kritike V. Malekovića i Ž. Sabola ga ohrabruju pa se definitivno odlučuje posvetiti slikarstvu. No od odluke do realizacije cilja ostaje još dug put. Mnogo lutanja, eksperimentiranja, uzaludnih pokušaja i isprobavanja svih mogućih tehnika i načina slikanja. Vrstan je dekorater i to mu je dopunski izvor sredstava koja su mu neophodna za troškove eksperimentiranja. Po uzoru na već poznate naivne slikare koji su slikali na staklu, a na nagovor Gerharda Ledića, novinara VUS-a i popularnog “lutajućeg reportera”, počinje slikati na staklu. Sa slikama na staklu pojavljuje se na izložbi u Velenju s potpisom Van Hlebinski. Prijatelji ga zadirkuju: “Joža, gda buš vuvo odrezal?” (aluzija na Van Gogha). Iako se volio šaliti, ovu šalu nije baš dobro primio.

Staklo ga nije zadovoljilo. Naime, ono što se na staklu jednom naslika ostaje.

Etno soba u kući i Galeriji Josipa Turkovića u Virju

Nema prepravaka i nadoslikavanja kao na platnu. Jedina mogućnost je razbijanje stakla, što bi često i činio. Došao je do zaključka da to nije njegov odabir i vratio se platnu. No slikanje nije samo umjetnost, to je i zanat, koji se uči na likovnoj akademiji, što Turković nije imao prilike naučiti. Prema vlastitoj izjavi u svojevrsnoj autobiografiji, piše kako je bio mučan put do saznanja kako miješati boje, kako postići njihovu postojanost. Zavirivao je u tuđe ateljee, miješao kemikalije, za savjete koristio mjesnog ljekarnika.

Godine 1969. ima prvu samostalnu izložbu u inozemstvu. Iza toga slijede brojne izložbe u Njemačkoj, Švedskoj, Italiji. Primljen je u Udruženje likovnih umjetnika Hrvatske. Ne izostaje ni financijski oporavak, tako da više nije primoran baviti se kojekakvim aranžiranjima. Narudžbe pljušte sa svih strana. Oslikava "Podravkinu" pivnicu "Kraluš" u Koprivnici, Budimpešti i Nagyatadu. Radi vitraje i uređuje interijere. Prekida radni odnos u Osnovnoj školi i posvećuje se profesionalnom slikarstvu.

Turković u svom stvaralaštvu ima nekoliko izrazitih faza, što se tiče tematike, likovnog izraza, boja i načina slikanja. Jednu od faza karakterizira plava boja i beskrajna podravska ravnica. U kasnijoj fazi podravska ravnica ispresijecana je brežuljcima, a temeljna boja je boja podravske zemlje "rastovače". Tu smeđu boju otkrio je u kontaktu i intenzivnom druženju sa slikarom Franjom Hotijem. Za tu fazu slikarstva oduševljeno je govorio da mu je Hoti otvorio oči i otkrio tajne slikarstva. Međutim ni jedna od faza nije strogo izolirana, sve se to blago isprepliće. U pejzažima podravske zemlje Turković je dao svoja najsnažnija ostvarenja. U podravskoj grudi crpio je svoju inspiraciju i ona mu je bila osnova ukupnog stvaralaštva.

Slike "Levačarsko kupanje", 1974. godine, "Pralje", 1974. godine, "Svarogovo", 1976. godine, mnoštvom likova podsjećaju na Broygela koji je bio inspiracija Hegdušiću i brojnim naivnim slikarima. Ta brojnost likova evidentna je i u Turkovi-

ćevim crtežima.

Turković se odužio i svom rodnom Đurđevcu preko brojnih slika i crteža o poznatoj "Legendi o Picokima". Na velikoj panoramskoj slici "Legenda o Picokima", gdje prikazuje opsadu grada Đurđevca, razračunao se s ideološkim protivnicima jer je njihove likove stavio među turske osvajače.

Prvi Turkovićev rad sakralne naravi je slika sv. Katarine na oltaru barokne crkve u Divuši na Baniji, gdje je njegov bratić Lovašen, bio župnik. Kasnije je Turković slikao mnoge sakralne motive po Hercegovini, za tamošnje fratre. Karakterističan je njegov križni put, gdje je na primjer Šimun Cirenac zaogrnut karakterističnim podravskim kožuhom ili napaćeni Krist s križem na leđima i hrvatskim pleterom na rukavima halje. Bila je to poruka napaćene hrvatske domovine poslije sloma "Hrvatskog proljeća". Turkovićevo domoljublje nije nikad bilo u pitanju i često je isticao svoje hrvatstvo.

Turković se okušao i u portretima: Miškine, Generalića...

"Prvi u nevelikom nizu Turkovićevih portreta jest već spomenuti portret Mihovila Pavleka Miškine iz 1968. godine za koji rekoso da je skulpturalno modeliran, jednako kao i mrtve prirode iz tog razdoblja; u pozadini markantno prikazana Miškinina lika, koji se doima gorostasom, pruža se valovita podravska ravnica. Portret je rađen, normalno bez modela, prema fotografiji. Na isti način (i metodološki i morfološki) slika portret Ivana Generalića godine 1970.; tek što se iza Generalića ne nazire ravnica, nego jelenske glave, jeleni, pijetao, ribe (dakle fauna s njegovih slika, dimenzijama hijerarhirana prema važnosti koju ima u slikarevu opusu) pa i bića iz "fantastične zoologije". (citat iz: Dubravko Horvatić: "Josip Turković, monografija", 1988. godina.)

Kao što se Turković odužio rodnom Đurđevcu brojnim slikama i crtežima legende o Picokima, nije zaobišao ni Dravu, tu vječnu inspiraciju podravskih slikara i pjesnika. Po uzoru na F.V. Šignjara naslikao je brojne stare virovske klijetu i pored umjetničkog doživljaja oteo je zaboravu te vrijedne etnografske spomenike. Turković nije ilustrator seoskih običaja kao što je to česta tematika naivnih slikara, no budući da je živio na selu, nisu mu strani genre - prizori ("Pobiranje kukuruza" iz 1972. godine, "Prešanje" iz 1974. godine i dr.).

Iako mu je najčešća slikarska tehnika ulje na platnu, nisu mu strani ni drugi oblici slikanja pa i kombinirane tehnike.

"Osim ulja i tempere na staklu, te ulja na platnu koja tvore većinu slikareva opusa, spomenute su još tempere na papiru i crtež bijelim tušem, i jedno i drugo iz prvog razdoblja. Međutim od početka sedamdesetih godina pa nadalje, Turković se izražavao u vrlo različitim materijalima, različitim tehnikama, a ne samo uljem na platnu. Mnogi od tih malih formata crteža i radova u kombiniranoj tehnici na papiru, rasuti su gotovo doslovno po cijelom svijetu, nezabilježeni, bez ikakve dokumentacije, jer im ni autor nije pridavao osobitu pozornost." (Dubravko Horvatić: "Josip

Turković, monografija”).

Unatoč intenzivnom radu i organizaciji izložaba (imao je 23 samostalne izložbe u zemlji i inozemstvu i preko 60 skupnih izložaba) ilustrirao je i opremio preko 30 knjiga poezije i proze. Osim toga, surađivao je ilustracijama i vinjetama u “Vjesniku”, “Večernjem listu”, “Telegramu”, “Književnim novinama”, “Školskim novinama”, “Modroj lasti”, “Glasu Podravine”, “Podravskom zborniku” i “Podravskoj grudi”.

Pored sakupljačkog rada, etnografskog materijala, koji se danas nalazi u etnografskoj zbirci u njegovoj kući, opisao je i fotografirao na stotine etnografskih predmeta zabilježanih u knjizi “Podravsko rukotvorje”. Knjiga sadrži poglavlja graditeljstvo, drvodjelstvo, rezbarstvo, kiparstvo, boje i slikarstvo i ornamentika. To su djela nepoznatih seoskih stvaratelja koji su izrađivali umjetničke predmete za praktičnu uporabu.

Među brojnim Turkovićevim prijateljima bili su česti gosti iz njegove generacije i likovnog okruženja, to su Tomislav Hruškovec, Zorislav Dremptić, M. Galić i N. Koydl.

Dok bi u jesensko predvečerje Galovićev “crn-bel” na obroncima Bilogore zrikao svoju pjesmu u Bušićevoj klijeti (Turkovićeva tasta) okupljali bi se mladi avangardni pjesnici. Tu je bio i veliki Jožin prijatelj Dubravko Horvatić, pa Željko Sabol, Ante Stamać, Vladimir Milak. Raspravljalo se tu o umjetnosti, kulturi, a često i o politici, a ponekad pjevalo i tulumarilo. Joža je bio vrstan zabavljač i uz gitaru je predvodio pjesmu. Dubravko mu je ipak bio najbolji prijatelj. Pisao mu je predgovore za izložbe, a Joža je ilustrirao njegovu slikovnicu o picokima. Horvatić je 1988. godine posthumno izdao Turkovićevu monografiju. Iako veliki prijatelj, Horvatić je u prikazu Turkovićevog slikarstva maksimalno objektivan i realan.

Nažalost u punom naponu stvaralaštva Joža Turković preminuo je od posljedica prometne nesreće koja mu se dogodila kao suvozaču na relaciji Koprivnica - Virje. Nekad je Mak Dizdar rekao “smrti zapravo i nema”, to se dogodilo i u slučaju Josipa Turkovića. Njega nema, ali njegov duh živi među nama. Organiziraju se izložbe i to 1983. godine otvorene su izložbe u Galeriji Koprivnica i galeriji Stari grad u Đurđevcu, a 1985. godine organizirana je izložba u Osnovnoj školi u Molvama.

U predvorju zgrade “Croatia osiguranja”, koja je izgrađena na mjestu rodne kuće slikara, postavljen je reljef s njegovim likom (rad akademskog slikara iz Virja-Siska, Marijana Glavnika). Tom prilikom u Galeriji Stari grad otvorena je i izložba iz ostavštine (1991. godina).

“Više od svega i jamačno na prvom mjestu umjetnik Turković volio je prirodu. Njegove su bile podravske širine, mrtvice, mlake, lugovi, puteljci, valoviti Peski obrasli zečjakom, šume hrasta i johe s korovima ptica, polja heljde i djeteline, masne brazde u riječnom priobalju, glog, bazga i divlji jorgovani po “sečama”, tamjanski mirisave sjenokoše, vrbaci, šodrane, močvarne livade, Drava i riječni rukavci, okru-

gljasti bilogorski brežuljci s kostanjima, trsjem i klopocima, te sve boje neba nad ravnicom; boja zumbula u proljeće, šafranska ljetna, oskorušasta jesenska i grimizna ili kristalnomodra zimska,” piše u predgovoru kataloga Božica Jelušić. I tu je sve nabrojeno što se može naći na slikama Josipa Turkovića.

Okosnica izložbe održane u lipnju 2008. godine u Đurđevcu, pod naslovom *Legenda u legendi* je “*Legenda o Picokima*” i sve vezano uz taj ciklus. Pored slika, izložena je i grafička mapa “*Podravina zemlja Picoka*” iz 1981. godine, te ilustracije za slikovnicu “*Podravska legenda*” iz 1979. godine, miješana tehnika. U opširnom predgovoru kataloga đurđevački slikar Zdravko Šabarić, između ostalog piše: “Godine 1964. naslikao je prvo značajnije djelo na ovu temu. Riječ je o slici u tehnici ulje na platnu, veličine 75,5 x 94,5 cm, danas u vlasništvu koprivničke “*Podravke*”. Iste godine u mjesecu travnju, slika je izložena na njegovoj trećoj samostalnoj izložbi u Koprivnici, glavnu pozornost zaokupila je upravo ta slika, ne samo kao prvo viđenje poznate priče, nego i kao zanimljivo likovno tumačenje podravske teme, a da nije “naivna”. Valja ovdje napomenuti da je u to vrijeme na ovim prostorima bilo stasanje i ekspanzija naivne umjetnosti i da Turković (koji je htio u svakom slučaju biti drugačiji i biti svoj) u to vrijeme nije bilo baš lako. Kako u figurativnom slikarstvu opstati, a da to nema neki hlebinski predznak ili stilski prisposodban. Turković rješenje pronalazi u podravskoj pučkoj ornamentici na predmetima koje je sakupljao i izučavao stvorivši pri tom pokraj svojeg ateljea pravi mali zavičajni muzej.”

Josip Turković nas je fizički napustio, ali su njegova djela ostala po brojnim ustanovama, privatnim zbirkama i galerijama. Povremeno se organiziraju izložbe njegovih radova koje u nama pobude sjećanja na lik i stvaralaštvo slikara. Ostat će nam u trajnoj uspomeni kao humanista, slikar, domoljub, drug i prijatelj, učitelj slikara Zdravka Šabarića iz Đurđevca i Đure Zvonara, kipara iz Šemovaca. Iza njega je ostala etno zbirka, atelje i galerija u Virju, kao vječna uspomena na neko nedovršeno stvaralaštvo ovog vrijednog slikara.

BILJEŠKE:

Zahvaljujemo gospođi Ivančici Turković na suradnji i ustupanju portretnih fotografija njezina supruga Josipa Turkovića.

LITERATURA:

Dubravko Horvatić: Josip Turković, monografija, 1988.

Josip Turković: *Podravsko rukotvorje*, 1978.

Hrvatska riječ, Mjesečnik za kulturna i društvena pitanja Hrvata u Švedskoj, br. 1, 1982.

Brojni katalozi izložbi.

Članci i prikazi u “*Glasu Podravine*”, “*Večenjem listu*” i “*Vjesniku*”